

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ

навчання дошкільників української мови

як державної у світлі сучасних наукових парадигм

КАЗАНЦЕВА Л. І.

УДК 372.461: 37.012

DOI: 10.12958/EPS.1(162).Kazantseva_L_I

МЕТОДОЛОГІЧНОЮ основою навчання дошкільників української мови як державної в умовах полікультурного регіону постають нові наукові парадигми: філософія антропоцентризму, відповідно до якої найвищою цінністю визнано дитину та її субкультуру; особистісно зорієнтована освітня парадигма, що ґрунтується на максимальному врахуванні індивідуальності дитини, створенні сприятливих умов для розвитку її здібностей і нахилів; культурологічна – урахування й використання об’єктивного й суб’єктивного зв’язку дитини з культурою; комунікативна – побудова процесу навчання як діалогу, спілкування; компетентнісна – орієнтація навчання на набуття дошкільниками здатностей і готовності до взаємодії в соціальній, полікультурній, комунікативній, продуктивній, пізнавальній сферах.

Мета статті – висвітлити етапи та теоретично-методичні проблеми формування комунікативного мовлення дітей в національних дошкільних установах на основі особистісно зорієнтованої, культурологічної, компетентнісної та комунікативної парадигм засобами навчання української мови.

Початок XXI ст. у гуманітарному знанні відзначився посиленням уваги до мовної особистості, до людини, здатної вести діалог. Ідеї антропоцентризму близькі до концепції формування відкритого освітнього простору в полікультурному, трансформаційному, інноваційному сенсі, у межах якого особистість може вільно виявляти свій творчий потенціал, реалізовувати свої можливості, прилучаючись до культурного спадку людства. Освітній процес, що ґрунтується на засадах дитиноцентризму,

надає дитині можливість бути активним суб’єктом саморозвитку. За такого спрямування навчання докорінно змінюються статуси педагога й дитини: педагог стає не лише носієм і транслятором знань, а організатором спільної творчої діяльності, дитина ж – не пасивним виконавцем указівок або інтелектуальним споживачем, а повноправним суб’єктом навчальної діяльності, у якій збільшується обсяг та значущість її самостійності. Змінюються форма й стиль відносин суб’єктів педагогічної взаємодії: монологічна форма взаємодії поступається місцем діалогу, а стиль відносин усе більше стає не авторитарним, а довірливо-діалогічним.

Комунікативна освітня парадигма відкривається в кількох проєкціях. Передусім у світлі ідей полікультурності та полімовності ключовою є ідея гармонічної діалогізації людської спільноти. Уміння вступати в діалог в широкому значенні слова в сучасному світі оцінюється як показник загальної культури особистості та окремих спільнот, а здатність будувати конструктивний діалог визнано однією з ключових компетенцій людини сучасності. Для сучасної освіти, мовної зокрема, властивий перехід від монологічної форми навчання до діалогічної. Оволодіння мовою відбувається в процесі організованого навчання, яке за своїм змістом, формою, внутрішньою механікою має відтворювати живе спілкування, де задовольняються й реалізуються найбільш актуальні потреби мовця. Навчання мови спрямоване на оволодіння спілкуванням у всіх його основних функціях: пізнавальній, регулятивній, ціннісно-орієнтаційній, етикетній; тобто зміст процесу навчання повинна визначати саме комунікативна домінанта. Процес навчання мови зорієнтований на оволодіння культурою мовленнєвого спілкуванням, на механізм практичного воло-

діння мовою, уміння ефективно здійснювати мовленнєву діяльність – говоріння й слухання. Отже, оволодіння мовою як засобом спілкування в різних його формах розглядається і як кінцева мета навчання, і як основний засіб розвитку мовлення для засвоєння дитиною всього багатства виражальних і змістових засобів мови. Стратегічно в мовній освіті опанування мови розглядають як володіння інструментом спілкування та пізнання світу, інструментом мислення та самовираження.

Навчання дошкільників української мови має відбуватися на компетентнісній основі. В останні десятиліття в лінгводидактиці відбулася відмова від власне мовознавчого підходу до визначення цілей, завдань і змісту навчання мов. Разом з лінгвістичним чільне місце посіли діяльнісний, культурознавчий, комунікативний, етнолінгвістичний аспекти, які в своїй цілісності спрямовані на формування в мовця вміння розв'язувати різноманітні комунікативні завдання. Усі компетенції, набуті дитиною в процесі оволодіння мовою – мовні (фонетична, лексична, граматична, діалогічна, монологічна), діяльнісні (прагматична, стратегічна), соціокультурна, – „працюють” на набуття й реалізацію ключової комунікативної компетентності. Провідна функція мовної освіти складається з формування мовної особистості, здатної до ефективної комунікації в усіх сферах життєдіяльності, яка володіє культурою спілкування, може визначати доцільну мовленнєву стратегію й адекватні тактики мовленнєвої поведінки.

Культурологічна освітня парадигма орієнтує методику на навчання мови не ізольовано від соціокультурного контексту, а у фокусі представленої нею культури й духовності. Дошкільники, які виховуються в полікультурному середовищі, серед кількох мов і культур, опановуючи українську як державну мову, зможуть її засвоїти, проникнути в глибини, зробити її дієвим засобом комунікації, урешті-решт, полюбити цю мову, якщо будуть знати й розуміти культуру, традиції, фольклор, мистецтво українського народу. Питання включення етнокультурного компонента в процес навчання мови засвідчує його надзвичайну важливість для розширення комунікативних

можливостей мовців, формування інтересу до мови на міцній мотиваційній основі. Українознавчий зміст навчання допоможе дітям усвідомити високий статус української мови й культури, відчутти прагнення пізнати мову, культуру, історію своєї країни, бажання виявити своє шанобливе ставлення до українського народу в готовності вивчати й спілкуватися українською мовою. Тому вважаємо надзвичайно важливим розширення культурознавчого компонента в організації процесу оволодіння дошкільниками української мови, методичну доцільність максимальної інтеграції комунікативно-мовленнєвого аспекту навчання з українознавчим.

Текстозорієнтована парадигма мовної освіти сформувалася під впливом ідей мовознавчої науки про текст як центральну одиницю в системі мови, оскільки вся система мови пов'язана з дійсністю через текст, усі одиниці, усі явища мови виявляють своє призначення в тексті, функціонування всієї системи мови відбувається саме в тексті. Необхідно нагадати, що й кінцевою метою опанування мови є формування вмінь створювати з комунікативною метою різні види текстів. Тож, текстозорієнтована лінгвістична парадигма виформувала один з фундаментальних підходів у лінгводидактиці – навчання мови на основі тексту. Два види мовленнєвої діяльності, якими оволодіває дошкільник – говоріння і слухання, – відбуваються також на текстовій основі. Людина навчається розуміти мовлення, сприймаючи не окремі слова, а цілісні висловлювання, текст в дискурсі. Навичка говоріння – це складний комплекс мовленнєвих навичок з метою створення тексту. Не окремі речення або слова, а текст в розмовному або художньому дискурсі повинен стати основою формування комунікативно-мовленнєвої діяльності дошкільників. Текст в навчанні має становити змістовий компонент, визначаючи мовленнєву тему, лексику, ситуативну спрямованість комунікативно-мовленнєвих вправ тощо.

Упровадження названих концептуальних положень виформовує стратегію процесу вивчення української мови як державної (другої) дітьми дошкільного віку, дає підстави визна-

чити провідну мету навчання, а саме – формувати мовну особистість дитини-дошкільника, яка володіє достатньою компетенцією спілкування українською мовою в усіх життєвих ситуаціях, виявляє бажання взаємодіяти з українськомовними співрозмовниками, демонструє знання, інтерес і бажання вивчати українську мову й культуру.

В основі методики навчання дошкільників державної української мови як другої, нерідної покладено низку принципів. Розуміючи принцип як закон, який має більш або менш універсальну дію, визначаємо, що принцип – це вихідна, нормативна категорія, яка відтворює закономірності освітньо-виховного процесу й урегульовує його, визначає логіку, містить вимоги до організації змісту, форм і методів навчання. Принцип має ознаки обов'язковості й комплексності й посідає в освітньому процесі центральне місце (М. Данилов, Ю. Пасов, І. Підласий, М. Скаткін).

Навчання дошкільників української мови як другої здійснюється на основі кількох груп принципів, що становлять певну ієрархію. У такій ієрархії принципів можливі щонайменше чотири ранги. Як педагогічна наука методика навчання мови враховує передусім загальнодидактичні принципи. Вони відтворюють закономірності навчального процесу в цілому, регулюють діяльність педагога й дитини (Ю. Бабанський, М. Данилов, В. Загвазинський, В. Краєвський, І. Лернер, В. Онищук, І. Підкасистий, М. Скаткін, О. Савченко). До них належать принципи *всебічного розвитку особистості, спрямованість навчання на розв'язання в єдності завдань освіти, виховання й розвитку, зв'язок теорії з практикою, активності й самостійності, науковості, доступності, систематичності, природовідповідності організації навчання, наступності й перспективності, мотиваційного забезпечення навчального процесу, співробітництва, індивідуалізації й диференціації навчання, наочності, свідомості, міцності й дієвості результатів навчання.*

В ієрархії принципів другий ранг становлять загальнометодичні принципи, які спираються на закономірності мовленнєвого розвитку дитини й відтворюють залежність ре-

зультату засвоєння мовлення від розвивального потенціалу мовленнєвого середовища. Принципами навчання мови є такі: *взаємозв'язок вивчення мови й розвиток мислення; взаємозумовленість засвоєння граматичної будови й лексичного складу мови; принцип уваги до матерії мови; розуміння мовних значень; вивчення мови у структурній цілісності; вивчення мовних явищ в єдності форми та змісту; розвиток мовного чуття; випереджувальний розвиток усного мовлення; залежність темпів збагачення мови від ступеня досконалості структури мовленнєвих навичок* (О. Дудников, В. Масальський, Л. Федоренко, М. Шанський та ін.).

Навчання дошкільників нерідної мови належить до специфічної галузі лінгводидактики, тому побудова освітнього процесу вимагає опори на спеціальні принципи, що врегульовують діяльність суб'єктів діяльності в умовах паралельного засвоєння кількох мов. Відтак, до принципів третього рангу в загальній ієрархії віднесено часткові методичні принципи. У навчанні нерідної мови вони виконують організувальну й цілеутворювальну функції (Б. Беляєв, І. Бім, Е. Ветроградська, Г. Городілова, П. Гурвич, М. Ілліна, І. Іллясов, В. Костомаров, В. Краєвський, Т. Рябова, В. Скалкін, М. Хасанов, О. Щукін, В. Цейтлін, Г. Яббаров). До часткових принципів відносимо такі: *опора на рідну мову; усна основа; комунікативна спрямованість навчання; взаємозв'язок в навчанні мови й мовлення; взаємозв'язок лінгвістичних і екстралінгвістичних чинників; взаємодія і взаємопроникнення різних типів мовлення; засвоєння мовних знань через різні види мовленнєвої діяльності; взаємозв'язок різних рівнів мови; комплексність; функціональність; навчання за типовими моделями; забезпечення максимальної мовленнєвої активності дітей; забезпечення мовленнєвого середовища й настанов на мову.*

Методика навчання мовлення керується також принципами четвертого рангу, які визначають тактику розвитку окремих видів мовленнєвої діяльності та засвоєння матеріалу з різних галузей мовознавства. Спеціальні принципи навчання детерміновані законо-

мірностями становлення різних видів мовленнєвої діяльності. Кожен такий вид „потребує” своєї системи принципів, які відтворюють усі аспекти навчання цього виду діяльності. В. Краєвський доречно зауважував: „Створити систему принципів, придатних для будь-яких цілей і в будь-яких умовах, неможливо. Усі спроби універсалізувати принципи навчання іноземних мов без урахування цілей, умов і закономірностей навчання в остаточному підсумку завершилися невдало” [3, с. 18]. Таким чином, у лінгводидактиці визначені принципи навчання говоріння й слухання, принципи формування фонетичних, лексичних, граматичних, діалогічних і монологічних навичок.

Ієрархія або система принципів навчання становить градуїзовану шкалу правил, які виконують функцію законів різного ступеня узагальнення й підпорядкованості. Усі яруси принципів взаємопов’язані, взаємозалежні та взаємодоповнювані, натомість кожен функціонально спеціалізований і врегульовує відповідний щабель освітнього процесу.

Центральною категорією навчального процесу постає метод. Він реалізує всі функції навчання: освітню, виховну, розвивальну, спонукальну, контрольну-корекційну. Методи навчання є формою руху пізнавальної діяльності – логічним шляхом засвоєння знань, умінь і навичок, видом і рівнем пізнавальної діяльності учнів (репродукція, евристика, пошук), формою обміну інформацією між суб’єктами освітнього процесу (словесною, наочною, практичною). „Методом навчання називають спосіб упорядкованої взаємопов’язаної діяльності вчителя і учнів, спрямованої на розв’язання завдань освіти, виховання й розвитку в процесі навчання” [1, с. 177].

Зазначимо, що категорія методу постає компонентом системи навчання, у якій він сам є системою, яку утворюють відповідним чином узгоджені елементи. Основними елементами системи методу постають прийоми, призначення яких полягає в досягненні часткової мети щодо загальної мети методу. Прийоми, які становлять метод, – це не „сума окремого в цілому” (А. Алексюк), а система, об’єднана логі-

кою. Особливість кожного методу створюють домінуючі в ньому прийоми.

Методи і прийоми навчання дошкільників української мови, а точніше мовлення українською мовою, мають свою специфіку. Ця специфіка відзначається в застосуванні прийомів організації учіння дітей, що пов’язане з необхідністю врахування впливу рідної мови на формування навичок мовлення другою мовою, попередження інтерференції рідномовних навичок і сприяння транспозиції знань і умінь, які є спільними в обох мовах. У розвитку українського мовлення дітей А. Богуш називає чотири групи прийомів: словесні, ігрові, практичні та інтелектуальні. Особливу групу прийомів становлять інтелектуальні, до них належать ті, що стимулюють розумову діяльність дітей: зіставлення, порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, диференціація, класифікація [2, с. 101 – 104].

У методиці навчання нерідної мови абсолютно унікальна роль належить прийомам навчання, оскільки за реалізацією кожного з них стоять дії, які покроково виформовують мовленнєві вміння й навички. Здійснюючи підхід до розуміння методу навчання як до способу взаємозумовлених і взаємопов’язаних дій того, хто навчає, і того, хто вчиться, ми виокремили прийоми навчання і прийоми учіння. Відомо, що певне сполучення прийомів форматує той або той метод, а вилучення або заміна навіть одного прийому змінює формат методу. Загальну спрямованість методу конструюють прийоми діяльності педагога й відповідні їм прийоми діяльності дитини, що відтворює двобічну сутність методу.

Складання повного „реєстру” прийомів діяльності педагога (навчання) і прийомів учіння дошкільників під час опанування мовлення засобами нерідної мови вказує на нерівнозначність прийомів різних груп в навчальному процесі. Серед прийомів керівництва мовленнєвою діяльністю дітей провідне місце посідають словесні, призначення яких – дати уявлення про мовні засоби та їхню специфіку та спрямувати усвідомлені мовленнєві дії на засвоєння мовних засобів шляхом різноманітних інструкцій (зразка, пояс-

нення, тлумачення) у комунікативне русло. Серед прийомів учіння домінують практично-ігрові, що повністю відповідає комунікативно-діяльнісній та прагматично зорієнтованій ідеям навчання. Отже, домінування словесних прийомів керівництва педагогом пізнавальною й мовленнєвою діяльністю забезпечує свідоме орієнтування дітей у системі мови, а домінування практичних прийомів в учінні дошкільників сприяє поетапному формуванню комунікативно-мовленнєвих умінь та навичок.

Навчання дошкільників української мови як другої становить процес формування комунікативного мовлення, яке складається з величезної кількості мовленнєвих умінь використання засобів всіх рівнів мови й умінь творчо їх синтезувати для створення мовленнєвого продукту у вирішенні практичних життєвих завдань. Слід пам'ятати, що вербальна комунікація – це завжди творчий процес, а отже, просування до головної (комунікативної) мети не може бути простим. Формування кожної навички всіх мовних рівнів і мовленнєвих видів діяльності відбувається шляхом їх якісного перетворення, трансформації з одного стану до принципово іншого, а саме: від набуття уявлення про мовне явище, усвідомлення особливостей його функціонування в мові, імітації та репродукції – до умінь вживати за допоміжними алгоритмами, моделями, зразками, далі – до повністю самостійного включення мовного засобу в продуктивне мовлення. Це шлях від набуття первинного вміння – до мовленнєвої навички, а потім і до автоматизованого вторинного вміння. Оскільки кожна навичка до свого завершеного стану й здатності виконувати свою функцію в мовленні має пройти всі етапи формування, то треба неодноразово пройти всі послідовні етапи навчання, щоразу піднімаючись на все більш високий щабель складності та щоразу включаючи всі попередньо сформовані навички й умінь в мовленнєву діяльність. Отже, навчання – це своєрідна концентрична спіраль, кожне коло якої проходить крізь певні етапи навчання, але щоразу на новому, значно якісно вищому й кількісно більш обсяжному рівні.

Нами виокремлено чотири етапи в навчанні дошкільників української мови як державної (нерідної), а саме: пізнавально-орієнтувальний етап, який співвідноситься за основним спрямуванням навчальної діяльності з розвитком рецептивного мовлення дітей; практично-виконавський етап, який співвідноситься з розвитком репродуктивного мовлення дошкільників; практично-продуктивний, що співвідноситься з розвитком продуктивного мовлення дітей; і комунікативно-творчий етап, який співвідноситься з набуттям дітьми автономної двомовності й здатності повноцінно спілкуватися українською мовою в усіх доступних комунікативних ситуаціях.

Метою першого – *пізнавально-орієнтувального* – етапу є збагачення уявлень дітей про навколишній світ, ознайомлення з культурою українців і формування здатності на елементарному рівні відтворювати уявлення про світ, культуру й людей засобами української мови. Учити сприймати й розуміти розмовне мовлення, нескладні зв'язні літературні тексти українською мовою, повторювати окремі слова, фрази.

Навчання української мови з перших кроків має бути комплексного характеру, тому семантизація й уведення нової лексики до активного словника, пояснення фонетичних і граматичних особливостей української мови на основі порівняння та зіставлення є обов'язковими компонентами навчання.

Мета другого етапу – *практично-виконавського* – полягає в навчанні відтворювати в елементарних висловлюваннях уявлення, які отримані з різних інформаційних джерел; посилювати зацікавленість дітей українською літературою, культурою, мистецтвом; удосконалювати навички слухання й усвідомлено сприймати зв'язні художні тексти й розмовне мовлення; вправляти в імітації мовних одиниць усіх рівнів (звуків, звукосполучень, слів, слівосполучень, речень, реплік), розуміючи їхню лінгвістичну специфіку й належність до української мови на основі міжмовних порівнянь. Із метою формування первин-

них умінь учити дошкільників створювати мовний продукт різного рівня за аналогією з граматичними, синтаксичними, діалогічними моделями із засвоєного лексичного матеріалу.

Третій, *практично-продуктивний*, етап має на меті вдосконалювати й автоматизувати фонетичні, лексичні, морфологічні та синтаксичні навички дітей в самостійно продуктиваних висловлюваннях у завданнях умовно комунікативного характеру. Діяльність педагога має бути спрямована на розвиток навичок добирати з арсеналу засвоєних мовних засобів ті, що є адекватними комунікативним цілям у змінених навчальних ситуаціях. Відбувається навчання синтезувати мовленнєві навички всіх класів (орфоепічні, лексичні, граматичні) під час створення зв'язного мовлення. Приділено увагу розвитку мовного й міжмовного чуття, стимулюванню самокорекції мовлення.

Четвертий етап – *комунікативно-творчий* – призначений остаточно закріпити україномовні комунікативно-мовленнєві вміння дошкільників. Дітей слід навчати створювати висловлювання різних типів і жанрів для ефективної реалізації мети спілкування; самостійно, доцільно і творчо добирати з репертуару засвоєних мовних засобів адекватні комунікативним ситуаціям. Продовжувати розширювати можливості дітей у слуханні й говорінні: переказувати побачене або почуте, відтворювати зміст творів у драматизаціях та інсценуванні; висловлюватися про своє ставлення, переживання, оцінювати події й персонажів. Удосконалювати монологічні й діалогічні навички: вступати й підтримувати змістовний і конструктивний діалог, дотримуватися правил культури спілкування, використовувати широкий спектр вербальних і невербальних засобів спілкування; складати монологічні висловлювання різних видів – сюжетні, описові, з власного й колективного досвіду, творчі, розповіді-роздуми.

На кожному етапі навчання домінують певні групи методів. Так, методами *пізнавально-орієнтувального етапу* навчання постають спостереження, огляди-екскурсії, розгляд предметів, перегляд кіно- та телепередач, розповідь вихователя, читання літератур-

них творів, ігри-інсценування, тобто методи розширення уявлень дітей про навколишній світ, методи, що надають той змістовий матеріал, у процесі пізнання якого будуть засвоюватися мовні засоби й формуватися мовленнєві вміння. До найбільш важливих прийомів навчання на пізнавально-пояснювальному етапі належать розповідь вихователя, демонстрація предметів та їхніх властивостей і якостей, показ дій і рухів з називанням, опис предметів і явищ, тлумачення понять, уточнення значення слів, читання або цитування творів, запитання.

Крім збагачення пізнавальної сфери, на цьому етапі відбувається знайомство дітей зі специфікою української мовної системи. За допомогою спеціальних прийомів здійснюється презентація мовних явищ української мови й пояснюються особливості вимови звуків і звукосполучень, відмінність наголосу в схожих словах двох мов, своєрідність граматичних форм і словотворення тощо. Свою особливу роль на цьому етапі мають відіграти прийоми перекладу й зіставлення в словниковій роботі, презентації фонетичних і граматичних явищ української мови. Використовувати доцільно прийом прямого перекладу, тобто перекладу з рідної на українську мову. Саме прямий переклад у словниковій роботі гальмує інтерферентний перенос навички, що важливо за умови лінгвістичної близькості мовних систем.

Близькоспорідненість української та російської мов, схожість їхніх структур майже на всіх мовних рівнях і водночас наявність розбіжностей зумовлюють необхідність постійного врахування в навчальному процесі і спільного, і відмінного. Це здійснюється на основі зіставлення лінгвістичного матеріалу обох мов. На етапі знайомства з новим мовним явищем використовується прийом відкритих міжмовних зіставлень у всіх випадках, коли матеріал протилежний або містить часткові розбіжності. Зіставляючи мовні факти, слід іти від відомого дітям, тобто від рідної мови, і, відштовхнувшись від цього, зауважити на розбіжностях, зосередити увагу дітей на відмінному факті української мови.

Для практично-виконавського етапу на-

вчання характерне посилення самостійної практичної діяльності дітей з мовними одиницями в імітаційних, аналітичних, підстановчих вправах, іграх (дидактичних, хороводних, рухливих з мовним компонентом), заучуванні напам'ять творів малих фольклорних жанрів, віршів, пісень. Загалом практично-виконавський етап спрямований на свідому репродукцію мовних засобів української мови й вироблення первинних мовних умінь. У вправах та іграх діти в основному повторюють мовні одиниці, учаться їх свідомо застосовувати за поданою моделлю, зразком. На цьому етапі діти можуть відтворювати нескладні мовні одиниці зв'язних текстів, які були презентовані на попередньому етапі навчання. Щоб репродукція одиниць тексту не була механічною, вихователь має переконатися, що літературний твір або розповідь дітям зрозумілі. Із цією метою можна ставити запитання альтернативного або констатувального характеру, які допускають однослівні відповіді.

На цьому етапі продовжується лексична робота. Найбільш ефективно, на нашу думку, словникова робота здійснюється на основі зв'язного тексту. Лінгвістичний аналіз текстів свідчить, що вони мають великі можливості для збагачення мовлення образною лексикою. Навчання на текстовій основі, крім того, створює умови для створення широкого репертуару навчальних ситуацій, у яких засвоюються лексичні одиниці одночасно з відповідними граматичними формами. Для семантизації лексики вихователь має застосовувати прийоми перекладу, тлумачення значень незнайомих слів, опис понять, після чого дошкільників учать уживати нові слова в мовленні. Важливо відразу включати нові слова в комунікативне мовлення, а не повторювати механічно ізольовані лексеми. Для цього вихователь може створювати ситуацію або ставити запитання таким чином, щоб, відповідаючи, дитина змушена була використати саме це слово. Цей етап є етапом накопичення мовних засобів, тому широко мають застосовуватися методи переказу невеликих зв'язних текстів, заучування віршів, побудови за зразком діалогів і коротких монологічних висловлювань.

Етап практично-продуктивного вивчення мови забезпечується конструктивними й трансформаційними вправами, які закріплюють первинні вміння і надають їм статусу частково-мовленнєвих навичок. Виконання вправ такого рівня складності вимагають від дітей значно більших зусиль, більш складних розумових дій, готовності до переносу, тобто застосування елементарних мовних умінь у нових комунікативних умовах. Конструктивні й трансформаційні вправи стають перехідною ланкою від репродуктивної до комунікативної діяльності. Дошкільники починають використовувати мовні одиниці рівнів словосполучень, речень, реплік, що складаються з кількох різноструктурних речень як найменших одиниць комунікації, а не лише окремих слів. Виконуючи вправи конструктивного та трансформаційного характеру, діти створюють або змінюють за інструкцією речення, словосполучення, діалогові репліки. При цьому вони закріплюють навички утворення граматичної форми, узгодження кількох слів, їх правильної вимови, створення речень потрібної структури. Комунікативні мовленнєві вправи комплексно вирішують завдання фонетики, лексики й граматики. Бінарними прийомами на цьому етапі з боку навчання є створення ігрової ситуації, а прийом учіння – прийняття ролі й вибір адекватної тактики мовної поведінки, інструкції на виконання вправ (ігор) і виконання мовленнєвих дій у вправах (іграх), зауваження – виправлення.

Конструктивні та трансформаційні вправи з метою формування лексичних, словотвірних і граматичних навичок служать надійним базисом для формування зв'язного мовлення. А власне методами формування діалогічних навичок постають бесіди за змістом літературних творів або розповідей вихователя, самостійне створення дітьми діалогів за реальною або умовною ситуацією, на основі тексту, дидактичні ігри з діалогами учасників гри, інсценування та драматизація літературних творів, ігри-драматизації. Методами формування монологічних навичок на цьому етапі є перекази, складання описів предметів та іграшок, розповідей на основі малюнку, створення ігрової ситуації, з власного досвіду. Прийо-

мами навчання монологічного мовлення є зразок розповіді, аналіз структури і змісту тексту-зразка, план розповіді, запропонований педагогом, спільне складання плану розповіді, складання розповіді за серією малюнків та за схемами.

Методи четвертого, *комунікативно-творчого*, етапу навчання спрямовані на формування комунікативних умінь створення висловлювань різних типів і жанрів у різноманітних ситуаціях спілкування, на розвиток умінь творчо добирати комунікативно доцільні мовні засоби. Методами навчання стають ігрові та реальні комунікативні ситуації, бесіди, розмови за змістом творів, на морально-етичні теми, дидактичні ігри, ігри-драматизації, інсценування, складання різних видів розповідей.

Отже, сучасний підхід до навчання дошкільників української мови має ґрунтуватися на засадах неогуманістичної філософії, комунікативного, компетентнісного, культурологічного й текстозорієнтованого підходів. Наукові парадигми названих методологічних концептів визначають цілеутворювальні, змістові й інструментально-технологічні аспекти процесу навчання дітей українського мовлення.

Формування кожної мовленнєвої навички й комунікативного мовлення загалом відбувається багатоетапним шляхом від елементарного уявлення про навколишній світ і способи відтворення цього знання засобами української мови до вміння вільного користування цими засобами у своїй комунікативній діяльності. Процес формування комунікативного мовлення засобами українського мовлення органічно вибудовується в таких послідовних етапах, як пояснювально-орієнтувальний, практично-виконавський, практично-продуктивний і комунікативно-творчий. Перспективами подальших досліджень ми вбачаємо практичну реалізацію завдань та методів формування комунікативного мовлення в дітей на визначених етапах згідно з віковими особливостями учнів.

Література

1. **Бабанский Ю. К.** Методы обучения в современной общеобразовательной школе : учеб. пособие / Ю. К. Бабанский. – М. : Просвещение, 1985. – 206 с.

2. **Богуш А. М.** Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах : підручник / А. М. Богуш. – 2-ге вид. – К. : Видав. дім „Слово”, 2008. – 440 с.

3. **Краевский В. В.** Методология педагоги : пособие для педагогов-исследователей / В. В. Краевский. – Чебоксары : Изд-во Чуваш. ун-та, 2001. – 244 с.

* * *

Казанцева Л. І. Лінгводидактичні засади навчання дошкільників української мови як державної у світлі сучасних наукових парадигм

Стаття висвітлює теоретично-методичні проблеми навчання дітей української мови в національних дошкільних установах на основі особистісно зорієнтованої, культурологічної, компетентнісної та комунікативної парадигм. Процес упровадження освіти за вказаною основою трансформує стратегію викладання української мови, створює основу для реконструкції україномовної освіти в дошкільних установах національних громад. Лінгводидактична основа методики викладання нерідної мови дітям дошкільного віку визначає ієрархію певних принципів (загальнодидактичних, частководидактичних, спеціальних), які залежать від головної мети мовної освіти та впливають на організацію навчального процесу, визначають завдання та інструментально-технологічний аспект процесу розвитку мовлення.

Викладання української мови відповідно до моделі, яку подано в статті, становить процес, який буде комунікативну активність, що поділяється на чотири етапи (пізнавально-орієнтувальний, практично-виконавський, практично-продуктивний, комунікативно-творчий). Ці етапи відповідають за певні ступені мовленнєвої активності дошкільників. Кожен етап має свою мету й вирішує актуальні завдання мовленнєвого розвитку завдяки системі домінуючих методів, засобів і типу навчання.

Уся лінгвометодична модель викладання української мови як другої спрямована на формування автономної, продуктивної двомовної діяльності дошкільників.

Ключові слова: лінгводидактика, дошкільна освіта, державна мова, система принципів навчання, прийоми навчання.

Казанцева Л. И. Лингводидактические основы обучения дошкольников украинскому языку как государственному в свете современных научных парадигм

Статья освещает теоретико-методические проблемы обучения украинскому языку в национальных дошкольных учреждениях на основе лично ориентированной, культурологической, компетентностной и коммуникативной парадигм. Процесс внедрения образования по указанным выше направлениям трансформирует стратегию преподавания украинского языка, создает основу для реконструкции украиноязычного образования в дошкольных учреждениях национальных общин. Лингводидактическая основа методики преподавания неродного языка детям дошкольного возраста определяет иерархию определенных принципов (общедидактических, частнодидактических, специальных), которые зависят от главной цели языкового образования и влияют на организацию учебного процесса, определяют задачи и инструментально-технологический аспект процесса развития речи.

Преподавание украинского языка в соответствии с моделью, представленной в статье, представляет собой процесс, который формирует коммуникативную активность, делится на четыре этапа (познавательный, практико-исполнительский, практико-продуктивный, коммуникативно-творческий этапы). Эти этапы отвечают за определенные степени речевой активности дошкольников. Каждый этап имеет свою собственную цель и решает актуальные задачи речевого развития, благодаря системе доминирующих методов, средств и типа обучения. Вся лінгвометодическая модель преподавания украинского языка как иностранного направлена на формирование автономной, продуктивной двуязычной деятельности дошкольников.

Ключевые слова: лингводидактика, дошкольное образование, государственный язык, система принципов обучения, приемы обучения.

Kazantseva L. I. Linguodidactic Foundations of Teaching Ukrainian as a State Language to Preschool Children in the Context of Modern Scientific Paradigms

The article discusses the theoretical and methodological problems of teaching the Ukrainian language to children in the national preschool establishments in the light of personality-oriented, culturological, competence, and communicative paradigms. The process of implementing education on the ground of these approaches lead to the transformation of the strategy of teaching the Ukrainian language and creates the necessary foundation for upgrading Ukrainian language education in the preschool establishments. The linguodidactic basis for the methodology of teaching a non-native language to preschoolers determines the hierarchy of principles (including general didactic, specific didactic and filed specific), which depend on the goal of language education and affect the educational process organization, influence the tasks and choice of the instruments and technique of speech development.

Teaching the Ukrainian language according to the model described in the article can be defined as the process of forming the communicative activity of a child. This process encompasses four stages, namely the stage of cognitive orientation, the stage of practical application, the stage of practical reproduction, and the communicative and creative stage. These stages correspond to various degrees of preschoolers' speech activity, have their own goals and tasks related to speech development, and are based on the system of dominant methods, means and types of teaching. The linguomethodological model of teaching Ukrainian as a foreign language is aimed at the formation of autonomous, productive bilingual activity of the preschoolers.

Key words: linguodidactics, preschool education, state language, system of educational principles, educational means.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2014 р.

Рецензент – д. філол. н., проф. Галич О. А.